

Departament d'Història Contemporània

LA FORMACIÓ DE LA SOCIETAT BURGESA

Aquest apartat presenta els estudis que, al voltant de «La formació de la societat burgesa», es desprenen del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València. Es tracta d'una sèrie de treballs que analitzen els principals factors de dissolució de les societats de l'Antic Règim i els processos configuradors de la nova societat burgesa. Són sis anys de recerca quasi continuada que ha donat lloc a nombroses

publicacions, i els resultats de les quals han estat sotmeses a discussió en el marc d'un seminari realitzat a la U.I.M.P., organitzat per professors de la Universitat de València. Les pàgines següents ofereixen, a més d'una síntesi dels esmentats estudis, una entrevista amb el professor Pedro Ruiz Torres, investigador d'aquesta matèria i coordinador d'alguns dels projectes que esmentem a continuació.

1.- «Patrimoni agrari i poder local al País Valencià, 1750-1870»

Una anàlisi de la classe dominant al País Valencià (component econòmic, identitats socials i actituds polítiques) durant el període de la revolució liberal. L'estudi tracta els nous grups liberals apareguts aleshores a l'ajuntament de València, així com els diputats i senadors del País Valencià a les Corts. Fa també una anàlisi microhistòrica d'un grup de famílies pertanyents a la noblesa.

Directors: Isabel Burdiel Bueno, Pedro Ruiz Torres

Investigadors: Justo Serna, Encarna García Monerri, M. Cruz Romeo, Eduardo Ortega i Analet Pons.

Període realització: 1986 — 1989

2.- «El desenvolupament del capitalisme agrari a l'Espanya mediterrània: estructures agràries i grups socials en el reguivó valencià del segle XIX»

L'estudi tracta d'analitzar les estructures socials a través de les quals va produir-se el desenvolupament agrari del reguivó valencià, relativament excepcional. Estudia les capes socials que accediren al poder de la terra, l'ús que feren d'aquests recursos i les repercussions polítiques d'aquest ús.

Director: Jesús Millán

Investigadors: M. Cruz Romeo, Salvador Calatayud (Dept. d'Anàlisi Econòmica) i Samuel Garrido (Universitat Jaume I de Castelló)

Període realització: 1992—1995

3.- «La transformació de les relacions de poder en la crisi de l'Antic Règim i en l'època de les revolucions burgeses

Sota aquest títol figura un conjunt de treballs individuals, com són els estudis d'Encarna García Monerri entorn la monarquia absoluta i el municipi borbònic, els de M. Cruz Romeo sobre la formació de la burgesia liberal en la crisi de la monarquia absoluta, de Jesús Millán sobre la sociologia del carlisme durant la revolució burgesa, els d'Isabel Burdiel entorn la política dels notables en els primers anys de la revolució liberal, així com els de Justo Serna i Analet Pons al voltant de la burgesia comercial-financera i la seua dominació a mitjan del segle XIX, o el de Pedro Ruiz sobre la crisi de la noblesa en aquesta mateixa centúria.

4.- «L'organització del treball en la societat preindustrial»

L'estudi fa una anàlisi social del treball en les unitats productives a la fi del segle XVIII i al llarg del segle XIX. L'organització del treball en la societat preindustrial, les vies d'obtenció de la mà d'obra en una València fonamentalment artesana i la importància de la família (dona, fills, criats, criades...) en el reclutament d'aquesta mà d'obra, i la seua evolució al llarg del segle XIX. Analitza també com la manera de treballar repercuteix en la forma de viure, així com el discurs ideològic de les classes dominants respecte a la situació vigent.

Autor: Fernando Díez Rodríguez

5.- L'estudi del professor Manuel Martí sobre els grups

professionals del segle XIX també es relaciona amb aquest grup de treball. Es tracta de fer una anàlisi del paper dels professionals (especialment metges i advocats) al segle XIX, de la seua consideració social i de la seua vinculació amb la política.

SEMINARI:

«Les burgesies al món contemporani»

UIMP-València

Data: Del 21 al 25 de setembre de 1992

Directors: **Pedro Ruiz**, Universitat de València. **Jesús Millán**, Universitat de València

La necessitat de replantejar moltes interpretacions establertes entorn el col·lectiu de les burgesies -no sempre fàcil de caracteritzar durant els processos històrics- i d'anar bastint noves propostes, és un dels factors que han donat lloc a aquest curs; un curs que pretén impulsar aquest vessant de la història social, amb un diàleg constant entre recerca i teoria i amb un enfocament interdisciplinari i comparatiu.

A l'hora de tancar la present edició de MÈTODE, el seminari «Les burgesies al món contemporani» estava a punt d'iniciar-se. Parlarem de resultats i conclusions al pròxim número de la revista.

CURSOS DE DOCTORAT - DEPARTAMENT D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

1.- «Teories i mètodes de la historiografia contemporània»

Director: Pedro Ruiz Torres

L'objectiu d'aquest programa consisteix en proporcionar cursos de reflexió teòrica i metodològica sobre la Història com a disciplina relacionada amb el pensament científic modern. Es tracta de la segona edició d'aquest curs de doctorat, la qual inclou un Seminari de discussió sobre **Metodologia per a l'estudi dels grups socials**, coordinat per M.Cruz Romeo i amb la participació de professors d'altres universitats. Per al pròxim any, s'ha previst un altre seminari, de caràcter interdepartamental, sobre **Història i Narració**, que estaria coordinat pels professors Pedro Ruiz Torres, Sergio Sevilla i Jenaro Talens.

2.- «Parlamentarisme, democràcia i destrucció de la democràcia»

Directora: Teresa Carnero Abad

3.- «Història Rural»

Directors: Pedro Ruiz, Manuel Ardit

4.- «Història de les Universitats»

Directors: Marc Baldó, Mariano Peset, León Esteban

Programa interdisciplinari on participen professors de diverses àrees de coneixement (Història Moderna, Història Contemporània, Història del Dret, Història de la Ciència, Teoria i Història de l'Educació, Economia Aplicada). L'objectiu del curs és la formació d'investigadors especialitzats en la història de les institucions universitàries, especialment de les universitats espanyoles i d'Amèrica Llatina. S'analitzen els aspectes institucionals, els continguts científics i ideològics i la projecció social de les universitats.

Pedro Ruiz Torres

«La <modernització de la burgesia> comportà la pèrdua dels arrels propis de la burgesia valenciana»

Les investigacions de Pedro Ruiz Torres i, en general, del departament d'Història Contemporània de la Universitat de València han donat una altra dimensió al passat del País Valencià. La revisió i, molt sovint, les aportacions realitzades sobre un període històric (segles XVIII i XIX) que conforma una nova societat, la burgesa, han possibilitat una nova visió de la realitat valenciana i d'alguna de les seues principals característiques.

—Com es concep la idea de la burgesia com a classe social?

—Com a una classe que es beneficia de les noves relacions capitalistes que van introduir-se en la societat de l'antic règim i que, després, van desenvolupar-se a mesura que entrava en crisi el vell ordre social. Ara bé, no es tracta només d'estudiar la burgesia

des del punt de vista econòmic, sinó també de fer referència als canvis polítics i socio-culturals que van provocar l'hegemonia de la burgesia i van configurar la nova societat.

—Què característiques diferencien la burgesia del País Valencià d'altres burgesies?

—Des d'una perspectiva històrica-comparada, la burgesia valenciana era una burgesia molt més desenvolupada del que sempre s'ha pensat; almenys ho era des del segle XVIII. A través d'un procés de transformació de l'agricultura, d'uns interessos comercials agraris i d'una antiga base preindustrial artesana i

Pedro Ruiz Torres

manufacturera, que mai va perdre's per complet, la burgesia va desenvolupar-se d'una manera capitalista amb un perfil econòmic molt semblant al d'altres burgesies de l'entorn europeu més dinàmic. El seu tret més característic fou, possiblement, el gran pes que durant molt de temps van mantenir els negocis relacionats amb l'agricultura, en detriment de la indústria, fins a ben entrat el segle XX.

—*Té noció, aquesta nova classe burgesa, dels seus orígens culturals?*

—Va haver-hi una fractura històrica de gran importància a finals del segle XVII i principis del XVIII - amb la Guerra de Successió pel mig- que va dividir culturalment tant a la

vella aristocràcia dominant com a la burgesia. La castellanització de la burgesia no solament fou cultural, també va ser política i econòmica, en part a causa dels nous interessos agraris que havien sorgit. La burgesia valenciana va trencar amb els seus orígens culturals, sobretot perquè els seus interessos econòmics l'havien enfrontat amb determinades formes polítiques antigues (unides al passat foral), les quals obstaculitzaven el desenvolupament del capitalisme agrari que estava introduint-se. En canvi, va vincular-se molt aviat amb l'estat espanyol, un marc polític nou més favorable als seus interessos i de major envergadura. Quan va produir-se aquesta identificació amb l'estat - fet que alguns anomenarien avui com a «modernització de la burgesia»- es van perdre els orígens culturals propis de la burgesia valenciana. En general, el sector més dinàmic de les diferents economies capitalistes peninsulars van dirigir-se cap a un «mercat nacional espanyol» i, mitjançant la protecció de l'estat, cap al mercat colonial americà. Les burgesies van recolzar, primer, la línia reformista de la monarquia absoluta i, després, la revolució que va provocar l'estat liberal espanyol, fins que a l'últim terç del segle XIX començaren a produir-se friccions nacionalistes entre la burgesia centralista i algunes burgesies perifèriques. Possiblement, la peculiaritat de la burgesia valenciana (si la comparem, per exemple, amb la catalana o amb la basca) siga que totes les seues diferents faccions, a la fi del segle XIX, continuaven sent molt espanyolistes -encara que algunes haguessen destacat aviat pel seu caràcter progressista i republicà- i que no va sorgir, entre la seua formació, un moviment nacionalista contrari a aquest estat espanyol amb el que tant s'havien identificat.

—*Pot afirmar-se que la peculiaritat de la burgesia és conseqüència del caràcter agrari de la societat valenciana?*

—No es tracta de negar aquest

caràcter agrari, sinó de puntualitzar que el País Valencià es trobava, a la darrera del segle XIX, molt més industrialitzat del que a vegades pensem. I així es mostra sempre que ho mirem amb la perspectiva del segle XIX i no pas amb la del present. D'aquesta manera, els negocis de la burgesia eren molt variats i, per consegüent, no es reduïen només a l'explotació rendista de la propietat de la terra o al comerç agrari. La urbanització (amb totes les seues conseqüències), la «revolució dels transports» o la producció d'adobs i de maquinària, comptant amb l'antiga base artesana i manufacturera de la societat preindustrial (amb la qual va sorgir un petit capitalisme industrial autòcton) van diversificar els negocis de la burgesia. Ara bé, la peculiaritat d'una burgesia com la valenciana - molt competitiva als mercats exteriors- ens explica el caràcter agrari d'aquesta burgesia, la qual va resultar força coherent amb la lògica del benefici capitalista en una economia regional cada vegada més interrelacionada i especialitzada.

—*La burgesia valenciana ¿ha estat capaç de generar grans fortunes?*

—Hi van haver grans fortunes generades tant a partir de l'agricultura -les quals van materialitzar-se en la formació d'una burgesia terratinent- com de l'especulació i de les finances. La revolució i, consegüentment, el nou règim polític van contribuir-hi amb força. Fins i tot, hi ha noms destacats, que els historiadors prenen en consideració, com els Bertran de Lis o el marquès de Camp. A la major part dels grans pobles i de les ciutats és possible trobar una burgesia -més o menys nombrosa- que disposa d'una considerable fortuna, gran part de la qual es troba invertida en moltes petites i mitjanes propietats molt rentables.

—*Quina relació té la burgesia valenciana amb Europa?*

—La relació econòmica és clara.

"La burgesia valenciana va trencar amb els seus orígens culturals perquè els seus interessos econòmics l'havien enfrontat amb formes polítiques antigues"

La venda de productes agrícoles facilita la creació d'una xarxa de distribució i de comercialització, la qual s'hi intensifica a partir de la meitat del segle XIX quan el ferrocarril i el vaixell de vapor revolucionen el sistema de transport. Però, des de les acaballes de l'Edat Mitjana, comerciants principalment italians i francesos s'havien instal·lat als ports valencians amb la intenció de fer d'intermediaris. Van deixar l'empremta del seu origen en molts cognoms de la burgesia valenciana del segle XIX. Tot això explica que entre la burgesia valenciana, sobretot entre la liberal avançada, existia un sector que estava sempre pendent de les noves idees polítiques que s'estenien per Europa i que la maçoneria, per exemple, hagués estat implantada a les ciutats litorals molt aviat, des dels inicis de l'època revolucionària.

—Com conforma l'opinió pública la burgesia valenciana?

—Els primers periòdics van constituir sobretot un mitjà de difusió

"La maçoneria va ser implantada molt aviat a les ciutats litorals"

de diferents ideologies burgeses, les quals sovint entraven en conflicte i disputaven un reduït espai d'opinió, encara que no estigués circumscrit només a l'àmbit social de la burgesia. La premsa va jugar un paper fonamental en els moviments polítics que van sorgir al País Valencià al llarg del segle XIX.

—El fracàs del socialisme real ha obligat a revisar les visions

marxistes de la Història, sobretot pel que fa a la formació de classes íntimament lligades a factors econòmics...

—No hi ha una única visió marxista de la Història. La historiografia marxista s'ha caracteritzat per introduir temes i mètodes d'anàlisi de la realitat, relacionats amb l'estudi de les condicions materials que influeixen extraordinàriament en el desenvolupament de les societats humanes i amb els conflictes que s'estableixen entre les diferents classes socials. Açò continua sent un primordial punt de referència en l'anàlisi dels historiadors. Però, durant molt de temps, els historiadors s'han dedicat a estudiar els orígens i el desenvolupament de l'economia capitalista, així com dels conflictes de classe que van acompanyar aquest desenvolupament. Tanmateix, no poden oblidar-se de factors tant importants com les transformacions culturals ni de la mentalitat dels diferents grups socials, de la participació en la història de grups que formen classes socials, del paper

"Potser els historiadors no han aconseguit que la seua investigació interesse a un públic més ampli"

dels intel·lectuals i els canvis en la manera de pensar, de la divisió entre els sexes o de les qüestions nacionals.

—*Hi ha cap personatge singular que pugua qualificar-se de sorprenent en aquest període?*

—La duquessa d'Almodóvar, per exemple, fou un personatge singular. La seua família procedia d'un cert tipus de burgesia valenciana, ennoblida durant l'antic règim que va enllaçar a mitjans del segle XVIII amb una aristocràcia latifundista d'origen andalús, la qual habitava a Madrid, on disposava de diferents negocis rendistes i financers de caràcter urbà. La duquessa va aconseguir, als pocs anys de casada, l'anul·lació del seu matrimoni (per «no-consumat» amb un cosí seu i, posteriorment, va viure a la ciutat de València, on va entrar en permanent conflicte amb diferents branques del llinatge nobiliari que li disputaven, per ser dona, el dret de successió d'una sèrie d'importants patrimonis senyoriais com els que li havia transmès el seu oncle, el comte de Carlet. Aquesta dona, que sabia escriure correctament -fet que també era singular en aquesta època- va

decidir en el seu testament que a la seua mort (el 1814) tot el immens patrimoni que havia acumulat al País Valencià, format per moltes propietats repartides en diferents pobles, s'havia d'utilitzar per a fundar una obra benèfica que proporcionara dots als habitants d'aquests pobles que havien quedat orfes i desitjaven contreure matrimoni, i ajudar així a formar famílies «útils per a l'estat». A més a més, l'obra benèfica també servia per a crear escoles parroquials de primeres lletres, amb la finalitat d'educar separatament a xiquets i a xiquetes d'aquests pobles. La història posterior d'aquesta testamentària benèfica és la història d'aquell món que la burgesia estava canviant i que canvià amb rapidesa, tot i quan va morir aquest personatge tan singular.

—*Per què existeix un fort nivell de desconeixement de la pròpia història del País Valencià?*

—És un fenomen general, no específicament valencià. Potser que ací hi haja un grup d'historiadors massa especialitzat, el qual últimament no ha aconseguit que la seua investigació pogués interessar a un públic més ampli que la minoria que es preocupa per aquest tipus de temes, i no ha difós el resultat del seu treball amb un llenguatge senzill i de fàcil comprensió per a la majoria de la gent.

—*Per què hi ha un nombre tan reduït d'investigacions històriques publicades sobre el País Valencià?*

—Crec, per contra, que hi ha un munt de monografies i de treballs d'investigació publicats. Potser existeix el problema de què aquests treballs ni tan sols són accessibles als propis especialistes, pel que fa a la distribució de les publicacions de moltes institucions oficials. Però és cert que el que fan els historiadors no és conegut pel gran públic. I això és per culpa moltes vegades de l'historiador, que quan escriu un llibre pensa en els especialistes que van a llegir-lo i van a exigir-li que fonament

constantment les seues afirmacions amb notes bibliogràfiques i referències documentals, i que utilitze un llenguatge acadèmic, per la qual cosa publica a la fi un llibre que es fa molt difícil de comprendre. Més enllà de l'estret cercle dels especialistes en el tema, la gent no entén quin pot ser l'interès d'un treball que, al capdavall, és molt interessant.

"La gent pot interessar-se per la història a partir d'un bon programa de televisió"

—*Com pot difondre's la investigació històrica?*

—No només a través dels llibres, sinó també a través d'un mitjà magnífic com és la televisió, i més en una societat d'imatges com és la nostra. Però, malauradament, no s'usa entre nosaltres amb la freqüència que es fa a França, a Gran Bretanya o a Alemanya, per exemple. La gent pot interessar-se no solament per la història, sinó, fins i tot, per la lectura de llibres d'història i per la lectura en general -cosa molt necessària actualment- a partir d'un bon programa cultural de televisió.

—*Amb quin material compta un investigador per analitzar la història dels segles XVIII i XIX?*

—Amb els arxius públics estatals, de les diputacions provincials i de les institucions municipals, on es disposa molta i diversa documentació. També

amb els arxius notarial. Amb l'Arxiu del Regne de València, el qual continua sent bàsic per a l'estudi d'aquest període, com ho és també l'Arxiu de la real Societat Econòmica d'Amics

del País. Així mateix, de les hemeroteques i de les biblioteques. Per contra, hi ha arxius privats en mans dels hereus de les grans famílies nobiliaries i de la burgesia que

aleshores era més influent, que encara no són molt accessibles als historiadors.

Ximo Ferrandis

Publicacions dels últims cinc anys (1987-1992) relacionades amb el tema d'investigació:

BURDIEL, Isabel, **La política de los notables. Moderados y avanzados durante el régimen del Estatuto Real (1834-36)**, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1987.

BURDIEL, Isabel, «Burguesía, liberalismo y democracia: los diputados valencianos en las Cortes Constituyentes de 1836-37», **El jacobinisme. Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya. 1789-1837**, Col.loqui Internacional del 4-6 maig 1989, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1990, pp. 329-349.

BURDIEL, Isabel, «Dret, compromís i violència en la revolució burgesa: la revolució del 1836», **Recerques**, 22, Curial, Barcelona, 1989, pp. 63-81.

DÍEZ RODRÍGUEZ, Fernando, **Viles y mecánicos. Trabajo y sociedad en la Valencia preindustrial**, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1990.

DÍEZ RODRÍGUEZ, Fernando, «L'estructura ocupacional d'una ciutat preindustrial: València, segle XVIII», **Recerques**, 24, Curial, Barcelona, 1991, pp. 75-90.

GARCÍA MONERRIS, Encarna, **La monarquía absoluta y el municipio borbónico. La reorganización de la oligarquía urbana en el ayuntamiento de Valencia (1707-1800)**, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Madrid, 1991.

MILLÁN, Jesús, «Els militants carlins del País Valencià central. Una aproximació a la sociologia del carlisme durant la revolució burgesa», **Recerques**, 21, Curial, Barcelona, pp. 101-123.

MILLÁN, Jesús, «La resistencia a la

revolución en el País Valenciano: oligarquías y capas populares en el movimiento carlista», a J. Aguirreazkuenaga i J.R. Urquijo, eds., **150 años del convenio de Bergara y de la ley del 25-X-1839**, Parlament Basc, Vitoria Gaseiz, 1990, pp. 431-471.

MILLÁN, Jesús, «La resistència antiliberal a la revolució burgesa espanyola: insurrecció popular o moviment subaltern?», a J.M. Fradera, Jesús Millán, R. Garrabou, eds., **Carlisme i moviments absolutistes**, Eumo, Vic, 1990, pp. 27-58.

MILLÁN, Jesús, «Obrers i burgesos en una societat de ciutadans», **Afers**, 11/12, un món rural en transformació, II Congrés d'Història de l'Horta-Sud, Catarroja, 1991, pp. 101-114.

PONS, Analet i SERNA, Justo, «Los nuevos vecinos. La burgesía financiera, el control social y la propiedad inmobiliaria en Valencia a mediados del siglo XIX», **Primer Congrés d'Història de la Ciutat de València**, Ajuntament de València, València.

PONS, Analet i SERNA, Justo, **La ciudad extensa. La burgesía comercial financiera y su dominación en la Valencia de mediados del siglo XIX**, Diputació de València, València, 1992.

ROMEO MATEO, M. Cruz, «Formació d'un patrimoni familiar i gestió burgesa: els Belda i la desamortització de Godoy a València», **Recerques**, 20, Curial, Barcelona, 1988, pp. 197-220.

ROMEO MATEO, M. Cruz, «Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo exaltado: la oposición al gobierno Bardají-Feliu, 1821-1822», **El jacobinisme. Reacció i revolució a**

Catalunya i a Espanya 1789-1837, Col.loqui Internacional del 4-6 maig 1989, U.A.B., Barcelona, 1990, pp.431-447.

ROMEO MATEO, M. Cruz, **Entre el orden y la revolución. La formación de la burgesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta (1814-1833)**, Institut Juan Gil Albert, Alacant, 1992.

RUIZ TORRES, Pedro, «Patrimonios y rentas de la nobleza en la España de finales del Antiguo Régimen», **Hacienda Pública Española**, 108-109, Homenatge a En Ramón Carande, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1987, pp.293-310.

RUIZ TORRES, Pedro, «La aristocracia en el País Valenciano: evolución dispar de un grupo privilegiado en la España del siglo XIX», **Les noblesses européennes au XIXe siècle**, Universitat de Milano-Ecole Française de Rome, 1988, pp.137-163.

RUIZ TORRES, Pedro, «Algunos aspectos de la revolución burgesa en España», **El jacobinisme. Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya 1789-1837**, Col.loqui Internacional del 4-6 maig 1989, U.A.B., Barcelona, 1990, pp. 9-39.

RUIZ TORRES, Pedro, «Privilegi i desigualtat en el món rural, 1780-1870», **Afers**, 11/12, Un món rural en transformació, II Congrés d'Història de l'Horta-Sud, Catarroja, 1991, pp. 89-100.

SERNA ALONSO, Justo, **Presos y pobres en la España del siglo XIX. La determinación social de la marginación**, PPU, Barcelona, 1988.